

مسئولیت کیفری شرکت‌های تعاونی
(تحلیل جرم شناختی)

نویسندگان:

مهدی محمدی - مجتبی زارع

انتشارات پایور

۱۳۹۲

سرشناسه	: محمدی، مهدی، ۱۳۵۸ -
عنوان قراردادی	: ایران، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور	: مسئولیت کیفری شرکتهای تعاونی (تحلیل جرم‌شناختی) / نویسندگان مهدی محمدی، مجتبی زارع.
مشخصات نشر	: تهران: پایور، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۲۴۰-۸-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: تعاونی‌ها -- قوانین و مقررات کیفری -- ایران
موضوع	: جرائم بازرگانی -- ایران
موضوع	: جرم‌شناسی -- ایران
شماره افزوده	: زارع، مجتبی، ۱۳۶۴ -
رده بندهای کنگره	: ۱۳۹۲ ۵م۳/۱۱۲۰ KMH
رده بندی	: ۳۴۶/۵۵۰۶۶۸
شماره کتابشناسی	: ۳۳۱۵۰۰۰۰

انتشارات پایور

مسئولیت کیفری شرکتهای تعاونی (تحلیل جرم‌شناختی)

نویسندگان: مهدی محمدی، مجتبی زارع

سال نشر: ۱۳۹۲ - نوبت اول

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۲۴۰-۸-۸

قیمت: ۸۵۰۰۰ ریال

سخن آغازین

شرکت‌های تعاونی، همانطور که نهادهای بین‌المللی مانند اتحادیه بین‌المللی تعاون (ICA) تاکید کرده‌اند، تاثیر مستقیم و غیرمستقیم بر توسعه اجتماعی- اقتصادی جوامع تحت پوشش خود دارند. انواع گوناگون تعاونی، از طریق فعالیت‌ها و برنامه‌ریزی تجاری خود علاوه بر آنکه کارآفرین و درآمدزا هستند، از جمله بزرگ‌ترین بنگاه‌های اقتصادی در امر تولید، توزیع و خدمات شناخته می‌شوند. در مسیر توسعه که رشد و بهبود زندگی معیشتی مدنظر است، هنگامی که منطق با محوریت عدالت اجتماعی می‌بایست صورت گیرد. در این راستا تعاونی با پدید آمدن سازوکار برای توسعه پایدار و عادلانه محسوب می‌شوند. با توجه به تعریف تعاونی به مثابه تشکلی است مستقل و متشکل از افرادی که داوطلبانه دور هم جمع می‌آیند تا نیاز و مسائل مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را از طریق نهادی با مالکیت مشترک مبتنی بر قدرت مردمی تامین نمایند، عضویت آزاد و اختیاری، نظارت مردمی اعضا، مشارکت اعضای بر مبنای شمار اعضا نه تعداد سهام یا میزان سرمایه‌گذاری و نیز خودگردانی و استقلال آموزش و تعلیم اعضا، از جمله ارزش‌هایی است که مولفه‌های اصلی هویت تعاونی می‌باشد و نهایتاً اگرچه فلسفه وجودی تعاونی‌ها، سودرسانی به اعضاست، اما در قبالاً، معاد بزرگ‌تر پیرامون خود نیز مسئولیت دارند.

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در مقام متولی و حمایت‌گر بخش تعاون و مولفه دارد در راستای مولفه‌های یاد شده و توانمندسازی تعاونی‌ها کوشا باشد. احیای اصل تعاون اساسی از طریق ابلاغ تاریخی مقام معظم رهبری و در پی آن تنظیم برنامه راهبردی وزارت متبوع بر اساس سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی را باید از مصادیق بازار این رسالت دانست.

در راستای نیل به اهداف تعیین شده معاونت امور تعاون نیز ضمن بازنگری بنیادین برنامه‌ها، هدف‌گذاری‌ها و سیاست‌های تحقیقاتی و آموزشی افزایش تعاملات با نهضت

جهانی تعاون به منظور مستندسازی اطلاعات روزآمد در خصوص تعاونی‌های جهان و نیز بسترسازی نظری جهت تصمیم‌سازی‌های بهینه در بخش تعاون، اقدام به تشکیل گروهی تحت عنوان "گروه ارتقاء دانش نهضت تعاون" مرکب از کارشناسان داخل و خارج وزارتخانه نموده است. در حال حاضر این گروه مسئولیت شناسایی، انتخاب، تهیه و گردآوری، ترجمه، تالیف، چاپ و انتشار ۱۱۰ اثر مهم از تجارب مختلف نهضت‌های تعاون جهان را بر عهده دارد. اعضای این گروه را آقایان دکترعلیقلی حیدری، اصغر بیات، غلامحسین صالح‌نسب، دکتر جواد محمد قلی‌نیا، بابک لعل‌فام و علی بزم‌آمون تشکیل می‌دهند که بدین وسیله از زحمات تمامی آنان قدردانی می‌شود.

کتاب حاضر از آن "مسئولیت کیفری شرکتهای تعاونی (تحلیل جرم شناختی)" نوشته آقایان بدی‌نمدی و مجتبی زارع، به عنوان پنجاه و ششمین اثر از این مجموعه آثار، به طبع می‌رسد.

نوشتار حاضر بر اساس تحقیقات انجام شده صورت گرفته و با دیدگاهی حقوقی موضوع مسئولیت کیفری شرکتهای تعاونی را مورد بررسی و تحقیق قرار داده است. در این تحقیق، کتاب، علاوه بر حقوقی را رعایت کرده و ضمن بیان مسئولیت‌های کیفری شرکتهای تعاونی، درباره علت‌شناسی و پیشگیری از وقوع بزه‌کاری و بزه‌دیدگی مطالبی ارائه شده است، همچنین در انتهای کتاب، مولفان پیشنهادات کاربردی در اختیار خوانندگان قرار می‌دهند.

امید است کتاب حاضر مورد توجه علاقه‌مندان به تعاون و تعاونگران قرار گیرد.

دکتر غلامحسین حسینی‌نیا

معاون امور تعاون

فهرست

مقدمه	۱۱
الف - بیان ماله	۱۱
ب - ضرورت ، اهمیت و جنبه ی نوآوری	۲۱
ج - اهداف	۲۲
د - سبب	۲۲
ه - پرسش ها	۲۲
و - فرضیه ها	۲۳
ز - روش	۲۴
ح - ساختار و سازمان هی	۲۴
بخش ۱- کلیات، مفاهیم و مبانی تری	۲۶
۱- تاریخچه، ماهیت و تعریف شرکت های تعاونی	۲۶
بخش دوم	۱۱۷
مبانی نظری ، علت شناسی و پیشگیری از جرایم شرکت های تعاونی	۱۱۷
۲- مبانی نظری ، علت شناسی و پیشگیری از جرایم شرکت های تعاونی	۱۱۸
۱- مبانی و علت شناسی جرایم شرکت های تعاونی	۱۱۸
۱-۲- نظریه فشار و جرایم شرکت های تعاونی	۱۱۹
۱-۳- نظریه های مربوط به محیط اقتصادی و جرایم شرکت های تعاونی	۱۲۴
۱-۴- نظریه های چند عاملی و جرایم شرکت های تعاونی	۱۲۵
۱-۵- نظریه های مرتبط با محیط اجتماعی و جرایم شرکت های تعاونی	۱۲۷
۱-۶- نظریه معاشرت های ترجیحی و جرایم شرکت های تعاونی	۱۲۸
۲- مدل های پیشگیری و بزه دیده شناسی در جرایم شرکت های تعاونی	۱۳۴
نتیجه گیری	۱۸۶
فهرست منابع	۱۹۷

پیشگفتار

همچو همگان می‌دانند زندگی بشر از یک دوره بسیار ساده و بسیط شروع شده و در طول تاریخ و در طول زمان در حال تغییر و تحول و به طرف پیچیده شدن میل می‌نماید. این تغییر و تحول در کلیه شئون بشری سایه انداخته و کلیه روابط و مناسبتها را تحت تأثیر قرار داده است، روابط و مناسبتهاى حقوقى نیز از این شرایط مصون نمانده و پیچیده گى روابط اجتماعى اقتضائات جدید را نیز در حوزه حقوق ایجاد نموده است. تاریک مساعى عده‌ای برای پیشبرد اهداف اقتصادى تاسیس را بعنوان شرکت‌های تسرى ایجاد نموده و متعاقب آن حقوق تعاون در عرصه حقوق پدیدار گشته است. همانگونه که گفته‌اند حقوق تعاون مجموع قواعدى است که بر تاسیس، فعالیت و اداره امور تعاونیها حکومت می‌کند و دولت ضامن اجرای آن‌هاست. با ظهور و بروز تعاونیها مسئولیت کیفرى از حالت شخصى خارج و متناسب با شرایط اشخاص حقوقى نسبت به آنها تسرى می‌یابد. هرچند فعالیتهاى اقتصادى در قالب شرکت‌های تسرى مى‌تواند موجبات تقویت اقتصاد ملی گردد لکن شرط آن ایجاد ساز و کارهاى متناسب نظارتى مبتنى بر قواعد و مقررات حقوقى بعد از الزامات اخلاقى و ارزشى است، درست است که باید شرایط باقى ماندن در عضویت تعاونیها پابندى به اصول اخلاقى باشد لکن وضع مقررات برای نظارت و جلوگیری از ایجاد انحراف در فلسفه ایجادى تعاونی‌ها امرى امکان‌ناپذیر است، بویژه در کشورهای در حال

توسعه همچون کشور عزیز ما ایران، در عین استقلال بخشیدن به نهادهای اقتصادی خصوصی و حرکت از اقتصاد دولتی به سوی اقتصاد آزاد مبتنی بر قواعد و مقررات اسلامی نظارت حاکمیت با وضع قواعد الزام آور امری ضروری است، انجام پژوهشهای فقهی و حقوقی یکی از نیازهای جامعه امروزی ما است تا ضمن ایضاح قوانین و مقررات و ارائه پژوهشهای کاربردی، خلاءها و کمبودها نیز مشخص و با ارائه پیشنهادهای مبتنی بر تحقیق و پژوهش متصدیان امر قضائیه را نیز برطرف نمایند در حوزه مسئولیت کیفری شرکتهای تعاونی و در راستای انگیزش از جرایم مربوطه انجام تحقیق و پژوهش امری لازم بود که خوشبختانه نمایان مهدی محمدی و مجتبی زارع از تحصیل کردگان با انگیزه و پرتلاش رشته حقوق زحمت این پژوهش و تحقیق را متحمل و موضوع مسئولیت کیفری شرکتهای تعاونی را مورد بررسی و تحقیق قرار داده اند جای خوشحالی است که در این تحقیق نگاه کاملاً حقوقی حاکم و ضمن بیان مسئولیتهای کیفری شرکتهای تعاونی، علت شناسی و پیشگیری از وقوع بزه کاری و بزه دیدگی مورد توجه قرار گرفته و در قسمت انتهائی و نتیجه گیری پیشنهادات قابل توجهی را ارائه نموده اند. جامعه این تحقیق ارزشمند را بویژه به دست اندرکاران امر شرکتهای تعاونی تقدیم می کنیم و توفیق روز افزون پدیدآورندگان محترم را در کارهای علمی و اجتماعی به پیشرفت عدالت و دادگستری را از خداوند بزرگ مسئلت داریم.

والسلام

حسینعلی امیری

عضو حقوقدان شورای نگهبان قانون اساسی و مدرس دانشگاه

الف- بیان مساله

امروزه اقتصاد نقش کلیدی در زندگی بشر بازی می کند. به همین دلیل مبارزه با مفاسد اقتصادی دارای جایگاه منحصر به فردی است. برای جرایم اقتصادی عناوین چون مفاسد اقتصادی، جرایم یقه سفیدها^۱ و جرایم سازمان یافته^۲ مانند پولشویی، قاچاق انسان، قاچاق اعضا و بافتها، فرار مالیاتی، زمین خواری و خیانت در امانت به صورت بانندی) ... به کار می رود.

اهمیت جرایم اقتصادی سازمان یافته در ایران موجب شکل گیری ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی شده است. علاوه بر آن قوه قضاییه مجتمعی را برای رسیدگی به جرایم اقتصادی اختصاص داده است. این مجتمع دارای ۴ رکن دادسرا، دادگاه بدوی، دادگاه تجدیدنظر و شورای مشورتی می باشد. که به پرونده های جرایم اقتصادی ۱۰ میلیارد ریال و بیشتر رسیدگی می کند.

یکی از جلوه های بروز و ظهور بزهکاران اقتصادی در کشور ایران شرکت های تعاونی است که به جولانگاه بزهکاران مبدل شده است.

پیدایش شرکت های تعاونی به اوایل قرن نوزدهم میلادی در انگلستان برمی گردد^۳ و این نهاد از آن جا به سایر کشورها انتقال پیدا کرده است. در ایران سابقه شرکت های تعاونی دارای قدمت طولانی می باشد که نمونه آن فرمان

^۱ - مقام مرتکب وجه نسیمه قرار گرفته است.

2-Crime organization

3-Money laundering

4-Human Trafficking

^۳ - شهرپور، علی حسین، حقوق تعاون ایران، آلمان و فرانسه، انتشارات پایگان، ج ۱، اول، ۱۳۸۰، ص ۲۴

شاه در ۱۳۳۴/۱۲/۲۰ به نخست وزیر وقت مبنی بر تشکیل سازمان مرکزی تعاون کشور با اهداف تأمین رفاه عموم افراد ملت ایران و بهبود زندگی آن ها و ... است.

تعاون^۱ که مصدر باب تفاعل و به معنای یکدیگر را یاری کردن و همیاری است، از اصل «عون» به معنای یاری کردن مشتق شده است.^۲ تعاون در اصطلاح علمی عبارت است از تمرکز امکانات و مساعی افراد و استفاده از آن در راه حصول به اهدافی معین و رفع نیازهای مشترک افراد. تعاون در زبان فرانسه به معنای عمل و شرکت در یک کار مشترک است و^۳ در زبان انگلیسی مفهوم کار کردن با هم برای یک مقصد و انجام برای انجام دادن یک امر مشترک و عمل و همکاری اقتصاد را می‌رساند.^۴ در معرفی حقوق تعاون احمدی می‌توان گفت: «حقوق تعاون، مجموع قواعدی است که بر تاسیس، فعالیت و اداره امور تعاونی ها حکومت می‌کند و دولت ضامن اجرای آن هاست».^۵

برخی از اهداف قانون بخش تعاونی عبارتند از:

۱-cooperation

^۱ - برای معنای تعاون و عون رجوع شود به فرهنگ معین. برای توضیح بیشتر در ادامه می‌شود باب «تفاعل» در دو معنای متفاوت به کار رفته است: (۱) به معنای صفتی یا حالتی که در اصل وجود داشته باشد ولی شخص آن را به خود نسبت دهد؛ مانند تجاهر (خود را به نادانی زدن) و تمارض (خود را به بیمار زدن)؛ (۲) به معنای انجام عمل متقابل و در برابر هم؛ مانند تعاطف (با یکدیگر مهربانی کردن) و نیابین (از هم دور شدن). «تعاون» از باب تفاعل به معنای دوم آمده است.

^۲ - ریشه cooperation کلمه لاتینی cooperatio است (رجوع شود به فرهنگ لغت Robert، ذیل این واژه و واژه های Co, Operation)

^۵ - حسینی، حسن، حقوق تعاونی ها، انتشارات سمت، ج اول، زمستان ۱۳۸۱، ص ۳

ماده اول قانون بخش تعاونی اهداف هفتگانه زیر را برای بخش تعاون تعیین می‌کند:

۱. ایجاد و تامین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل.

۲. قراردادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند.

۳. پیش‌گیری از تمرکز و تداول ثروت رد دست افراد و گروه‌های خاص، جهت تحقق عدالت اجتماعی.

۴. جلوگیری از استثمار مطلق شدن دولت.

۵. قرار گرفتن منافع و سرمایه و منافع حاصله در اختیار نیروی کار و تشویق افراد به بهره‌برداری مستقیم از وسایل کار خود.

۶. پیش‌گیری از انحصار، احتکار، استثمار و استثمار به غیر.

۷. توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عدلی بین همه مردم.

اصل ۴۴ قانون اساسی نظام اقتصادی کشور را بر سه بخش استوار ساخته است: بخش دولتی، بخش تعاونی، و بخش خصوصی؛ لذا قانون به موجب این اصل از قانون اساسی، اهمیتی خاص یافته و به صورت یکی از بخش‌های سه‌گانه فعالیت‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران درآمده است.

قانون بخش تعاونی با مقرر داشتن این که «شرکت‌هایی که با رعایت مقررات این قانون تشکیل و به ثبت برسند، تعاونی شناخته می‌شوند»^۱ به ذکر مراحل تاسیس و ایجاد شرکت تعاونی می‌پردازد؛ ولی تعریفی برای آن ارائه نمی‌دهد.

^۱ ساده ۲ قانون بخش تعاون

اینک با التفات به این که: قانون بخش تعاونی اهدافی را برای تعاونی ها تعیین می کند،^۱ قانون اساسی تعاونی ها را به تولیدی و توزیعی تقسیم می کند^۲ و شرکت های تعاونی برای تامین منافع مادی و بهبود وضع اجتماعی اعضا و براساس توحید مساعی و همکاری آن ها تشکیل می شود، می توان در تعریف شرکت تعاونی چنین گفت: شرکت تعاونی شرکتی است که برای فعالیت در امور مربوط به تولید و توزیع، در جهت اهداف مصرح در قانون بخش تعاونی و به منظور بر د وضع اقتصادی و اجتماعی اعضا از طریق همکاری و تشریک مساعی آن با رعایت قانون مذکور تشکیل می شود.

در این تعریف به نکات زیر توجه شده است:

- نوع فعالیت: فعالیت شرکت تعاونی در امور مربوط به تولید و توزیع است. این امر را قانون اساسی با این که بخش تعاونی شامل شرکت ها و موسسات تعاونی تولید و توزیع است، مورد تأیید دارد.

- هدف و منظور: هدف شرکت تعاونی همان است که ماده اول قانون بخش تعاونی تعیین می کند. در این جا لازم است یادآوری شود که قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند، پیش گیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه های خاص جهت تحقق عدالت اجتماعی، قرار گرفتن مدیریت و سرمایه و منافع در اختیار نیروی کار و تشویق بهره برداری مستقیم از حاصل کار خود، پیشگیری از انحصار، تورم و احتکار از جمله این اهداف است.

^۱ - رجوع شود به ماده ۱ قانون بخش تعاونی

^۲ - رجوع شود به بند سوم اصل ۴۴ قانون اساسی

اهداف مذکور غایت قصوای شرکت تعاونی است و اصولاً تحقق بخشیدن به آن ها علت غایی تشکیل تعاونی است؛ لذا اهتمام شرکت تعاونی برای نیل به آنها به سبب جهتی که برای فعالیتهای آن تعیین شده کاملاً ضروری است تا جایی که می توان آن را در ردیف قضایای موجهه قرار دارد.^۱

اما منظور شرکتهای تعاونی حمایت از منافع مادی اعضا، بهتر کردن وضع کار و شغل، تحصیل رزق و انتظام امور معاش و معیشت آنان و به طور کلی بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی است. فی الواقع اهداف و منظور فوق خصوصیات است که شرکت تعاونی را از شرکت تجارتهای منفک و ممتاز می سازد؛ زیرا در شرکت تجارتهای منفک و منفک خاص آن، یعنی کسب پول مطرح و منظور است و در نتیجه وضع مادی و معاشی آن سرمایه مطمئن نظر می باشد؛ در صورتی که در شرکت تعاونی وضع اقتصادی و اجتماعی اعضا هر دو، مطلب است.

- طریق فعالیت: فعالیت شرکت تعاونی هم از این که تولیدی یا توزیعی باشد، از طریق همکاری اعضا صورت می گیرد و مبتنی بر کمک متقابل و اشتراک مساعی آنان با یکدیگر است و شرکت تعاونی در رابطه با منظور خود که همانا رفع نیازمندی های مشترک شغلی و معیشتی و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضاست، بر خودیاری و همیاری آن ها تکیه دارد. معنای تعاون نیز این است و توفیق امری که به طریق تعاون انجام می گیرد، جز با توسل به طریقه مذکور ممکن نیست.

^۱ - قضیه موجه قضیه ای است که به سبب مذکور بودن جهت ضرورت آن موجه باشد.

- رعایت مقررات: تشکیل شرکت تعاونی و هم چنین فعالیت آن، از آغاز تا انجام باید مطابق مقررات قانون بخش تعاونی مصوب ۱۳۷۰ و اصلاحیه های مصوب ۱۳۷۷ آن و سایر اصول و مقررات مربوط صورت گیرد. شرکت تعاونی بدون رعایت قوانین و مقررات مذکور نمی تواند تشکیل و به ثبت داده شود و فعالیت کند؛ زیرا طبق قانون وزارت تعاون که نظارت بر حسن اجرای قوانین و مقررات تعاونی را عهده دار است،^۱ اولاً اقدامات اولیه مربوط به تاسیس شرکت های تعاونی با تحت نظارت و کنترل دارد و وقتی موافقتنامه تشکیل آن ها را صادر می کند که در انجام مقدمات لازم، مقررات مربوط رعایت شده باشد؛ ثانیاً موظف است که با آن دسته ای از صدور مجوز ثبت از ثبت، شرکت هایی که در مراحل تشکیل آن ها مقررات مذکور رعایت نشده باشد، ممانعت کند؛ از فعالیت شرکت هایی که به هر نحو از نظام تعاونی سوء استفاده می کنند، جلوگیری کند و از تعاونی های که برخلاف قانون و مقررات بخش تعاونی و اساسنامه خود عمل می کنند، سلب مزایا کند.^۲

با استناد به قانون اساسی که مقرر می دارد: بخش تعاونی شامل شرکت ها و موسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می شود،^۳ انواع شرکت های تعاونی را می توان در چهار گروه زیر جای داد:

۱- شرکت های تعاونی تولید شهری؛^۲ شرکت های تعاونی توزیع شهری؛

^۱ - بند اول ماده ۶۶ قانون بخش تعاونی

^۲ - بندهای ۱۸، ۲۸ و ۲۹ قانون بخش تعاونی

^۳ - بند ۳ اصل ۴۴ ق.ا.